

از نوگی بزرگ همه

درس‌نامه‌ی منجی باوری در ادیان و آیین‌ها

محمد صادق منتظری

مجموعه
کتاب‌های
ابروآفتاب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

منتظری، محمد صادق، ۱۳۵۲.

اررویی برای همه: درس نامه‌ی منجی باوری در ادیان و آیین‌ها /
محمد صادق منتظری: تهیه مرکز فرهنگی تبلیغی آینده سازان.
قم: بقیة العترة، ۱۳۸۹.

۸۸ ص. - (مجموعه کتاب های ابر و افتاب: ۱)

۱۷۰۰۰ ریال:

ISBN:978-964-162-083-9

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتاب نامه به صورت زیر نویس.

۱. مهندویت در ادیان. ۲. محمد بن حسن (عج). امام دوازدهم ۲۵۵ ق.

الف. دفتر نمایندگی مقام معظم رهبری در اتحادیه ی انجمن های اسلامی

دانش آموزان. مرکز فرهنگی تبلیغی آینده سازان. ب. عنوان ج. عنوان: درس نامه ی

منجی باوری در ادیان و آیین ها.

۸۱۲ م/۲/۲۲۲ BP

۲۹۷/۴۶۲۱

از نوگی بزرگ همه

درس‌نامه‌ی منجی باوری در ادیان و آیین‌ها

مجموعه
کتاب‌های
ابروآفتاب

عنوان: ارزوویی برای همه
درس سامندی منجی بساوری
در انیسان و ایسین ها
نویسنده: محمد صادق منتظری
با همکاری امیر محسن عرفان
تهیه: مرکز فرهنگی تبلیغی آینده سازان
ناشر: بقیة العترة
ویرایشگر: محمد باقر وزیر زاده
طراح جلد: محمد جواد رشادت
تویت چاپ: اول بهسار ۸۹
شمسارگان: ۲۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۷۰۰ تومان

مرکز فرهنگی تبلیغی آینده سازان
آدرس: قسم / خیابان شهید فاطمی
(دور شهر) / کوی ۱۵ / پلاک ۱۵
تلفن: ۰۲۵۱-۷۷۳۱۲۴۷/۷۸۳۱۲۱۲
دورنگار: ۰۲۵۱-۷۷۴۹۳۱۰
کد پستی: ۳۷۱۵۶-۵۵۳۳۲

فهرست

۷	پیش درآمد
۹	طلیعه
۱۱	درس اول: منجی گرایی
۱۳	سرآغاز
۱۳	منجی گرایی باوری فطری
۱۴	منجی گرایی در ادیان و آیین ها
۱۶	خودآزمایی
۱۶	برای مطالعه بیشتر
۱۷	درس دوم: منجی باوری در یهود
۱۹	یهودیت در یک نگاه
۲۱	یهود و انتظار ظهور
۲۳	خودآزمایی
۲۳	برای مطالعه بیشتر
۲۵	درس سوم: منجی باوری در مسیحیت
۲۷	مسیحیت در یک نگاه
۲۸	چند نکته در باب مسیحیت
۲۹	مسیحیان و منجی
۳۱	خودآزمایی
۳۱	برای مطالعه بیشتر
۳۳	درس چهارم: منجی باوری در زرتشت
۳۵	آشنایی با آیین زرتشت
۳۶	اصلاح گر بزرگ زرتشتیان
۳۸	خودآزمایی
۳۸	برای مطالعه بیشتر
۳۹	درس پنجم: منجی باوری در آیین هندو و بودا
۴۱	منجی در آیین هندو
۴۳	آیین بودا
۴۳	منجی در بودا
۴۵	خودآزمایی
۴۵	برای مطالعه بیشتر

۴۷	درس ششم: منجی باوری در باور اهل سنت
۴۹	سرآغاز
۴۹	الف - حتمی بودن ظهور حضرت مهدی
۴۹	ب - نسب حضرت مهدی
۵۰	مهدی علوی است
۵۱	مهدی علیه السلام فاطمی است
۵۱	ج - ویژگیهای جسمانی حضرت
۵۲	د - ظهور در سن چهل سالگی
۵۲	هـ - نشانه‌های ظهور
۵۳	و - مهدویت در متون اهل سنت
۵۳	قسمت اول: کتب عمومی
۵۵	قسمت دوم: کتابهای اختصاصی
۵۹	خودآزمایی
۵۹	برای مطالعه بیشتر
۶۱	درس هفتم: منجی باوری در شیعه ۱
۶۳	سرآغاز
۶۳	مهدویت در قرآن
۶۹	خودآزمایی
۶۹	برای مطالعه بیشتر
۷۱	درس هشتم: منجی باوری در شیعه ۲
۷۳	مهدویت در منابع روایی شیعه
۷۴	معرفی چند کتاب دیگر
۷۴	الف - کتاب سلیم بن قیس هلالی (متوفای ۸۰ ق)
۷۴	ب - تفسیر القمی
۷۵	حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف در روایات
۷۷	خودآزمایی
۷۷	برای مطالعه بیشتر
۷۹	درس نهم: فرق منجی گرایی در اسلام با سایر ادیان
۸۱	ضرورت مطالعه موعودباوری در ادیان دیگر
۸۲	مشابهت‌های موعودباوری در ادیان
۸۴	امتیازات و ویژگیهای موعود اسلام
۸۸	خودآزمایی
۸۸	برای مطالعه بیشتر

پیش‌درآمد

مهدویت و نیاز به منجی ملموس‌ترین موضوع زندگی بشر امروز است. امید به نجات و رهایی از اضطراب‌ها، افسردگی‌ها، جنگ‌ها، استعمار نوین و ... وجه مشترک انسان هزاره سوم می‌باشد. گرایش اقوام و ملل به موعود آخرالزمان سوالات بسیاری را در ذهن‌ها طرح کرده است. تفکر در این پرسش‌ها مبدأ حرکتی مبارک در زندگی انسان است.

پرسش از مهدی آخرالزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف در میان جوانان و نوجوانان دلیل بر آگاهی، رشد و عمق روحی ایشان می‌باشد. در پاسخ به پرسش جوانان و نوجوانان در این عرصه، لزوم نگاه کاربردی و تفکرمحور در موضوع مهدویت احساس می‌شود.

معاونت پژوهش مرکز فرهنگی - تبلیغی آینده‌سازان بر آن شد تا با کنکاش در سوالات و دغدغه‌های مهدوی دانش‌آموزان مقطع دبیرستان، به بازکاوی در موضوعات مهدوی بپردازد. مجموعه کتاب‌های ابر و آفتاب شامل شش اثر در موضوع مهدویت است که محصول تلاش پژوهشگران این مرکز می‌باشد. این کتاب‌ها که در قالب درسنامه تألیف شده‌اند، عبارتند از:

۱. آرزویی برای همه، درسنامه منجی‌باوری در ادیان و آیین‌ها، مؤلف: محمدصادق منتظری، با همکاری امیرمحسن عرفان.
۲. پله اول آسمان، درسنامه معرفت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، مؤلف: حمیدرضا اسلامیه.
۳. روزهای ابری، درسنامه غیبت امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف،

□ آرزویی برای همه / ۸

مؤلف: حامد وحیدی.

۴. نردبان آسمان، درسنامه انتظار امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف،

مؤلف: محمدصادق منتظری.

۵. مردان راه، درسنامه ارتباط منتظر و امام عصر عجل الله تعالی فرجه

الشریف، مؤلف: سید محمد افشین فر.

۶. دولت خدا، درسنامه پیامدهای جهانی سازی و ضرورت تشکیل

حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، مؤلف:

امیرمحسن عرفان.

در پایان از کلیه پژوهشگران و دست‌اندرکاران تدوین و آماده‌سازی،

چاپ و نشر این اثر تشکر و قدردانی می‌شود.

مرکز فرهنگی - تبلیغی آینده‌سازان

فروردین ۸۹

طلیعه

منجی‌گرایی باوری فطری است که خداوند در نهاد بشر به ودیعه گذاشته است. منجی‌باوری جزء جدایی‌ناپذیر ادیان و آیین‌هایی مانند یهود، مسیحیت، زردتشت و... می‌باشد؛ حتی فرقه‌های انحرافی و دین-واره‌ها نیز این پدیدهٔ خدادادی را به نفع منافع خویش مصادره کرده‌اند تا افراد جامعه سریعتر مجذوب آنان شوند.

هر کدام از ادیان و آیین‌ها در تعریف، تعیین مصداق و گزاره‌های اعتقادی مرتبط با منجی، راهی متفاوت و گاه مختص به خود را پیش گرفته‌اند. این نوشتار نیز با هدف آشنایی اجمالی با این عقاید مختلف تنظیم شده است؛ البته از آنجا که طرح مفصل این مباحث در این اثر نمی‌گنجد، کتاب‌هایی در ذیل هر درس معرفی شده است که می‌تواند اطلاعات جامعی را در باب منجی‌گرایی در ادیان و آیین‌ها ارائه دهد.

درس اول منجی‌گرایی

- آنچه در این درس می‌خوانیم:
- تعریف فوتوریسم
 - ریشه‌یابی باور به منجی‌گرایی
 - منجی‌گرایی در ادیان و آیین‌ها

سر آغاز

«نجات‌باوری»^۱ یا اعتقاد به دورهٔ آخرالزمان و منجی، در مکاتب، ادیان و آیین‌های بسیاری ظهور دارد. انسان‌ها در آرزوی رسیدن به عدل، هر روز دل به آیین‌ها و مکتب‌ها می‌سپارند. روزگاری کمونیسم برای عده‌ای آرمان‌شهر عدالت بود اما بعد از چندی این آرمان‌شهر پوشالی فرو ریخت، زیرا جامعهٔ بدون طبقات با تفکر لنین و استالین نمی‌توانست عدالت را تحقق بخشد. آیین بودا، ایسم‌های فکری دنیای معاصر همگی دم از آرمان‌شهر نیک‌بختی و عدالت می‌زنند و هر روز مردانی دلخسته و آرزومند آرامش، دل به این مکاتب می‌سپارند. آرزوی منجی حقیقی در میان جوامع انسانی، آرزویی مشترک است.

منجی‌گرایی باوری فطری

ظهور فرزند امام عسکری علیه‌السلام و اصلاح دنیا در عقاید شیعه موج می‌زند. این باور ریشه در فطرت دارد. در حقیقت بدون این اندیشه آیندهٔ روشنی فرا روی بشر نمی‌توان یافت. صبر، استقامت و ادامهٔ حیات از آثار این اعتقاد است. کسانی مانند فوکویاما^۲ اگرچه به نفی تفکر ظهور منجی می‌پردازد و مدعی است: مدینهٔ فاضله‌ای که انسان‌ها آرزوی آن را دارند، هیچ تناسبی با لیبرال - دمکراسی ندارد. وی در عین حال لیبرال - دمکراسی غرب را همان مدینهٔ فاضله‌ای می‌داند که آرزوی همهٔ انسان‌ها است. فوکویاما اگرچه قصد نفی تفکر ظهور منجی را دارد، اما به وجود

1. Futurism

2. Fukuyama

واقعیتی در ذات انسان‌ها اشاره می‌کند. او تأکید دارد باید به سیستمی از حکومت رسید که ایده‌آل باشد.

این نوشتار در مقام نقد لیبرال - دمکراسی نیست؛ سیستمی که نظریه - پردازان آن عدالت اجتماعی را به اختلاف طبقاتی معنا می‌کنند، زیرا بر این باورند که لیبرال - دمکراسی از دل اختلاف طبقاتی به وجود می‌آید. فوتوریسم و امید به ظهور در ادیان ابراهیمی به عنوان اصول دین مورد توجه قرار می‌گیرد. این باور به گونه‌ای کم‌رنگ و مبهم در ادیان غیر ابراهیمی هم وجود دارد.

آرزوی بزرگ و فطری بشر برای تحقق جهان یکپارچه عدل سبب سوء استفاده بعضی، از احساسات پاک و فطری مردم شده است. چنانچه جرج بوش پسر در دوران ریاست جمهوری‌اش، خویش را فرستاده خدا می‌خواند.

«اصولاً این مطلب درستی نیست که مهدی نجات‌دهنده را به یک ملت خاص اختصاص دهیم. چون نام و مشخصات او با عناوین مختلفی در سایر ادیان ذکر شده است. اما این نکته حائز اهمیت است که مشخصات ذکر شده در سایر ادیان، قابل تطبیق بر حجة ابن الحسن علیهما السلام است.»^۱

منجی‌گرایی در ادیان و آیین‌ها

«همه ارباب ملل و ادیان این عقیده را دارند و در انتظار چنین موعود نیرومند پنهانی به سر می‌برند. هر ملتی او را با لقب مخصوصی می‌شناسد؛ زرتشتیان او را بنام «سوشیانس» (نجات‌دهنده جهان)،

۱. دادگستر جهان، ابراهیم امینی، ص ۶۶

یهودیان بنام «سرور میکائیل»، عیسویان بنام «مسیح موعود» و مسلمانان بنام «مهدی منتظر» عجل الله تعالی فرجه الشریف از او یاد می‌کنند. زرتشتیان او را ایرانی و از پیروان زرتشت، یهودیان از بنی‌اسرائیل و پیرو دین موسی علیه‌السلام و عیسویان نیز او را هم‌کیش خود و مسلمانان او را از دودمان بنی‌هاشم می‌شمردند. همه این نشانه‌ها قابل تطبیق بر مهدی صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

او می‌تواند ایرانی باشد، چرا که شهربانو، مادر امام سجاد علیه‌السلام، یک شاهزاده ایرانی است. او می‌تواند از بنی‌اسرائیل باشد، چون بنی‌اسرائیل و بنی‌هاشم هر دو فرزند ابراهیم علیه‌السلام بوده‌اند؛ بنی‌هاشم از فرزندان اسماعیل و بنی‌اسرائیل از فرزندان اسحاق هستند. با عیسویان هم نسبت دارد، زیرا باز به نقل بعضی از روایات، مادر حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف یک خانم رومی مسیحی بنام نرگس بوده است.^۱

مشخصات علمی ذکر شده در ادیان مذکور، قابل تطبیق بر مشخصات دقیق منجی در تشیع است. با این حال سعی داریم تا در این مجموعه به معرفی اجمالی این باور در ادیان ابراهیمی و نیز اشاره‌ای به سایر مکاتب داشته باشیم. در صورت تمایل به پیگیری مفصل‌تر بحث‌ها و دریافت اطلاعات دقیق، به منابع معرفی شده در آخر کتاب مراجعه نمایید.

خودآزمایی

۱. فوتوریسم به چه معناست و در چه مکاتبی یافت می‌شود؟
۲. برخی نمادهای منجی‌باوری در دنیای امروز را نام ببرید؟
۳. نظریه پردازانی همچون فوکویاما چه تفکری را جایگزین تفکر ظهور منجی و جهان سراسر عدل می‌کنند؟
۴. چگونه می‌توان ثابت کرد که منجی‌باوری، ریشه در فطرت دارد؟

برای مطالعه بیشتر

- آشنایی با ادیان بزرگ، حسین توفیقی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی در دانشگاه‌ها، قم.
- دادگستر جهان، ابراهیم امینی، انتشارات شفق، قم.
- خلاصه ادیان در تاریخ دین‌های بزرگ، دکتر محمدجواد مشکور، انتشارات شرق، تهران.
- ادیان در جهان امروز، رابرت ویر، ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.

درس دوم

منجی باوری در یهود

آنچه در این درس می خوانیم:

- آشنایی با دین یهود

- منجی در دین یهود

یهودیت در یک نگاه

«یهود» یکی از سه دین بزرگ توحیدی جهان است و نام کتاب آسمانی آنان «عهد عتیق» می‌باشد. این نام توسط مسیحیان در مقابل کتاب خود، یعنی «عهد جدید» به کتاب آسمانی یهودیان نسبت داده شده است. البته مسیحیان به هر دو کتاب اعتقاد دارند. عهد عتیق از لحاظ موضوعی دارای سه قسمت است:

الف) تورات و بخش تاریخی عهد عتیق.

ب) حکمت، مناجات، شعر؛ مانند کتاب ایوب و کتاب مزامیر.

ج) پیش‌گویی‌های انبیا مانند کتاب یونس و کتاب زکریا و کتاب زبور.

کتاب مقدس یهودیان یعنی تورات در آغاز عهد عتیق قرار دارد. هر بخش بنام «سفر» به چند باب و هر باب به آیات متعدد تقسیم می‌شود. علمای یهودی تفسیری بر تورات نوشته‌اند که «تلمود» نام دارد.

یهودیان پس از اولین ویرانی شهر قدس در انتظار یک رهبر الهی فاتح بوده‌اند که شوکت بنی‌اسرائیل را آنچنان که در تورات بیان شده به آنان بازگرداند. آنان منتظر کسی بنام «ماشیح» (مسیح) یعنی مسح‌شده توسط خداوند هستند.

البته یهودیان چنان که اشاره خواهد شد، منتظر سه منجی می‌باشند؛ چون آنان حضرت عیسی علیه‌السلام را مسیح واقعی نمی‌دانند و پیامبر ما را نیز قبول ندارند و در سردرگمی به سر می‌برند. آنان در انتظار ظهور منجی اول هستند. به اعتقاد آنان منجی آخر بنام سرور میکائیل است که در مراحل بعدی ظهور خواهد کرد.

یهودیان «مسیح» را بشری مانند دیگران می‌دانند، اما معتقدند که او قدرتی الهی دارد و در برابر ظالمان، فاتح و پیروز خواهد شد. در تمام بخش‌های کتاب مزامیر - که همان «زبور» داود است - به ظهور منجی و پیروزی صالحان اشاره شده است. در زبور داود از یکپارچگی جهان از لحاظ دین و حکومت این‌گونه سخن رانده شده است: «شَرِیران منقطع خواهند شد و اما متوکلان خداوند وارث زمین خواهند شد. بعد از اندک زمانی شریری نخواهد بود... اما صالحان را خداوند تأیید می‌کند. خداوند روزهای کاملان را می‌داند و میراث آنها خواهد بود تا ابدالآباد.»^۱

مطلب فوق به این صورت در قرآن کریم نیز آمده است:

«وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ
يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»^۲

در زبور بعد از ذکر نوشته‌ایم که زمین به بندگان صالح ارث خواهد رسید.

یهودیان معتقدند که مسیح، عزت و شوکت بنی‌اسرائیل را دوباره به آنها باز خواهد گرداند.

تلاش امروزی یهودیان برای فتح بیت‌المقدس و بازسازی هیکل سلیمان و آماده ساختن بیت‌المقدس برای ظهور منجی، می‌تواند مؤید ادعای انتظار آنان برای ظهور منجی باشد. به دیگر سخن با توجه به شواهد موجود و هجوم غاصبانة صهیونیسم به شهرهای مسلمین به بهانه انتظار برای ظهور منجی، دستاویزی برای فتح بیت‌المقدس، بازسازی هیکل سلیمان و آماده‌سازی ساختمان بیت‌المقدس برای ظهور منجی است.

۱. کتاب زیاد، مزمور ۳۷، آیه‌های ۹ - ۱۸.

۲. انبیاء، آیه ۱۰۵.

در این دین حرکت‌های نظامی برای تشکیل حکومت امری انحرافی و بدعت است. تظاهرات خاخام‌های دنیا علیه دولت اسرائیل از جهت نقض قوانین شرعی و دینی آنان شاهد بر این مدعا است. یهودیان همچنین ظهور حضرت عیسی بن مریم علیه‌السلام را به عنوان مسیح رد و او را فردی کذاب می‌دانند و مسیحیت را دینی انحرافی می‌شمارند.

یهود و انتظار ظهور

با سیر در آثار و کتب یهودی به ظهور سه منجی پی برده می‌شود:

۱. حضرت مسیح علیه‌السلام

۲. حضرت محمد صلی الله علیه و آله

۳. حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

به این ترتیب انتظار در یهودیت کیفیت ویژه‌ای می‌یابد، چون این قوم به حضرت مسیح و حضرت محمد صلی الله علیه و آله گرایش پیدا نکردند. پس باید در برابر مسأله موعود و انتظار بسیار نگران باشند و بیش از دیگران به ظهور موعود بیاندیشند. البته نگرودن آنان به این پیامبران طبق گفته قرآن از سر دشمنی است. یهودیان با آنکه مشخصات پیامبر را در کتب خود دیده بودند و به گفته قرآن، پیامبر صلی الله علیه و آله را مانند فرزندان‌شان می‌شناختند، اما در برابر پیامبر خاتم موضع گرفتند.

«الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ
أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ
يَعْلَمُونَ»^۱

گروهی که ما بر آنها کتاب فرستادیم، او را به خوبی

می‌شناسند، همان‌گونه که فرزندان خود را، ولی گروهی از آنان حق را کتمان می‌کنند، در حالی که به آن آگاه هستند.

در کتاب حقوق، یکی دیگر از بخش‌های عهد عتیق، آمده است: «اگرچه تأخیر نماید، برایش منتظر باش! زیرا خواهد آمد و درنگ نخواهد کرد، بلکه جمیع امت‌ها را نزد خود جمع خواهد کرد و تمامی قوم را برای خویشتن فراهم می‌آورد.»^۱

هم‌اکنون صهیونیست‌های اشغالگر فلسطین علاوه بر دعا‌های روزانه، در پایان مراسم سالگرد بنیان‌گذاری رژیم اسرائیل، پس از دمیدن در شیپور عبادت، این‌گونه دعا می‌کنند:

«ارادهٔ خداوند، خدای ما چنین باد که به لطف او شاهد سپیده‌دم آزادی باشیم و نفخ صور مسیحا گوش ما را نوازش دهد.»^۲

۱. حقوق نبی، فصل ۲، آیه‌های ۳ - ۵.

۲. آشنایی با ادیان بزرگ، حسین توفیقی، ص ۱۰۲.

خودآزمایی

۱. نمونه‌ای از انتظار منجی و آخرالزمان را از زبور بیان کنید.
۲. کدام آیه قرآن به بحث آخرالزمان و منجی در زبور اشاره دارد؟
۳. نشانه‌های انتظار در یهودیان معاصر را بیان کنید.
۴. رژیم صهیونیستی در نگاه یهودیان متعصب چگونه است؟
۵. چگونه اعتقاد به منجی، دستاویز استعمار نوین قرار گرفته است؟

برای مطالعه بیشتر

- یهودیت، عبدالرحیم سلیمانی اردستانی، انجمن معارف اسلامی، قم.
- بشارت به منجی موعود، علی سرایی، موعود عصر، تهران.
- امام زمان موعود انبیاء و امید بشریت، جواد شریعتی، کوثر، اصفهان.
- انتظار مسیحا در آیین یهود، جولیوس کرنیستون، ترجمه حسین توفیقی، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم.

درس سوم

منجی باوری در مسیحیت

آنچه در این درس می خوانیم:

- آشنایی با دین مسیحیت

- منجی در دین مسیحیت

مسیحیت در یک نگاه

عیسی بن مریم علیه‌السلام، پیامبر مسیحیت، با تولد معجزه‌آسایی به دنیا آمد. با اینکه این دین مانند سایر ادیان زنده دنیا در خاور میانه ظهور کرد، اما گسترش آن به سمت غرب بود و در آن منطقه جغرافیایی رشد و نمو نمود.

مسیحیت از دیدگاه مسائل معرفتی و شناختی، ادامه دین یهود است و منبع اصلی فرهنگی آن عهد عتیق می‌باشد که همان کتاب مقدس یهودیان است. بنابراین هرچه درباره یهود گفته شد، تقریباً درباره مسیحیت هم صدق می‌کند.

کتاب مقدس مسیحیان دو بخش دارد:

الف) عهد عتیق

ب) عهد جدید

علت نامگذاری این است که مسیحیان اعتقاد دارند خدا از انسان دو پیمان گرفته است؛ اول پیمان قدیمی توسط پیامبران قبل از حضرت عیسی و دیگر پیمان جدید توسط حضرت عیسی علیه‌السلام.

مجموعه عهد عتیق و جدید ۶۶ کتاب است که ۳۹ کتاب آن همان عهد عتیق و ۲۷ کتاب، عهد جدید می‌باشد. عهد جدید از نظر موضوع به چهار بخش تقسیم می‌شود:

۱. اناجیل

۲. اعمال رسولان، نوشته لوقا

۳. نامه‌های رسولان که مشتمل بر ۲۱ نامه است.

۴. مکاشفه یوحنا نبی

کلمه «انجیل» در زبان یونانی به معنای «مژده» است؛ مژده به فرا رسیدن ملکوت آسمان یا پیمان تازه. گروه زیادی از یاران و شاگردان حضرت عیسی علیه السلام شروع به نوشتن سیره آن حضرت کردند که بعدها به «انجیل» معروف شد. به مرور زمان چهار انجیل از آنها رسمیت یافته و به نام نویسندگانی آنان شناخته شدند که عبارتند از:

۱. انجیل متی (سیره و مواظ مسیح با اشاره به پیش‌گویی‌های عهد عتیق)

۲. انجیل مرقس (قدیمی‌ترین و کوتاه‌ترین کتاب سیره و مواظ مسیح)

۳. انجیل لوقا (سیره و مواظ مسیح با تکیه بر جزئیات)

۴. انجیل یوحنا (متأخرترین کتاب سیره و مواظ مسیح با تأکید بر مافوق بشر بودن او)

چند نکته در باب مسیحیت

۱. آنان قائل به تثلیث پدر، پسر و روح القدس هستند و حضرت عیسی را فرزند خدا می‌دانند؛ هرچند در نظریه‌های جدید سعی در توجیه آن دارند. (بعضی عرفای عصر حاضر مسیحیت کاملاً تثلیث را رد می‌کنند.)

۲. اعتقاد دارند که حضرت عیسی کشته شده و خون او کفاره گناهان مسیحیان است. اما اسلام این اعتقاد را قبول ندارد و می‌گوید او به شهادت نرسیده و کسی شبیه او به جای وی کشته شده و حضرت عیسی به امر خدا به آسمان عروج کرده و در زمان ظهور امام مهدی علیه السلام خواهد آمد و پشت سر ایشان به نماز خواهد ایستاد.

مسیحیان و منجی

عده‌ای از مسیحیان به منجی موعود اعتقاد بیشتری دارند و این‌گونه استدلال می‌کنند که: «علاوه بر آنچه در متون یهود مورد اشاره قرار گرفته، در کتابهای ویژه مسیحیان نیز بشارت‌های بیشتر و روشن‌تری درباره موعود آخرالزمان نقل شده است. زیرا اولاً با ظهور حضرت مسیح علیه‌السلام زمان در مقیاس کلی به ظهور حضرت مهدی علیه‌السلام نزدیک‌تر شده است؛ ثانیاً تحریف کمتری در این آثار پدید آمده (برخلاف کتاب مقدس یهود که از دوره نزولش زمان بیشتری می‌گذرد).»

به نظر آنان همان عیسی بن مریم علیه‌السلام که کشته شده بود، زنده می‌شود و جهان پر از ظلم و فساد را پر از عدالت و درستی خواهد کرد. «لیکن شنیده، دانسته‌ایم که این مرد براستی مسیح است؛ خلاص-کننده عالم»^۱

و در رساله چهاردهم از نامه‌های رسولان که به عبرانیان نوشته شده است، چنین آمده:

«همچنین مسیح نیز چون یکبار قربانی شد تا گناهان بسیاری رفع نماید، بار دیگر بدون گناه برای کسانی که منتظر او می‌باشند، به جهت نجات ظاهر خواهد شد.»^۲

در انجیل لوقا به موضوع منجی این‌گونه پرداخته شده است: «چون فرزند انسان در جلال خواهد آمد، با جمیع ملائکه مقدسه بر کرسی بزرگ خود قرار خواهد گرفت. همه قبایل نزد وی خواهند آمد، آنها را از همدیگر جدا خواهد کرد، چنانچه شبانی میش‌ها را از بزها

۱. انجیل یوحنا، فصل ۸، ص ۲۵۳.

۲. رساله به عبرانیان، فصل ۹، آیه ۲۸.

جدا کند.»^۱

در این میان در مواردی شباهت‌های اعتقادی در زمینه مهدویت بین اسلام و مسیحیت به چشم می‌خورد، مواردی مثل مبهم بودن زمان ظهور منجی:

«اما از آن روز و آن ساعت غیر از پدر هیچ کس اطلاع ندارد و نه فرشتگان و نه پسر. پس بر حذر باشید و بیدار شده و دعا کنید! زیرا نمی‌دانید که آن وقت کی می‌شود.» و در جای دیگری می‌گوید:

«کمرهای خود را بسته و چراغهای خود را فروخته بدارید. شما مانند کسانی باشید که انتظار آقای خود را می‌کشند تا هر وقت بیاید و در را بکوبد، بی‌درنگ در را برای او باز کنند. خوش به حال آن غلامان که آقای ایشان چون آید، ایشان را بیدار یابد... پس شما نیز آماده باشید برای زمانی که گمان نمی‌برید پسر انسان می‌آید.»^۲

بیشتر تعبیرهای انجیل با لفظ «پسر انسان» است. این تعبیر طبق نوشته‌ی مستر هاکس آمریکایی، بیش از ۸۰ بار در انجیل و ملحقات آن تکرار شده که فقط ۳۰ مورد آن با حضرت عیسی علیه‌السلام قابل تطبیق است و ۵۰ مورد دیگر از نجات‌دهنده‌ای سخن می‌گوید که در آخرالزمان ظهور خواهد کرد و حضرت عیسی علیه‌السلام نیز با او خواهد آمد و به او جلالت خواهد داد. اما از زمان ظهور او کسی جز خدا خبر ندارد.^۳

۱. انجیل متی، باب ۲۵، ص ۶۰

۲. انجیل لوقا، فصل ۱۲، آیات ۳۵ و ۳۶.

۳. قاموس کتاب مقدس، ص ۲۱۹.

خودآزمایی

۱. شباهت اسلام و مسیحیت در اعتقاد به منجی را ذکر کنید.
۲. تعبیر «پسر انسان» در انجیل شامل چه کسی می‌شود؟
۳. در کتب یهودیان شفاقتر به موعود پرداخته شده یا مسیحیان؟ به چه علت؟

برای مطالعه بیشتر

- منجی حقیقی، اعتقاد به مصلح آخرالزمان از دیدگاه ادیان و مذاهب، سید رحمت‌الله موسوی، دارالتفسیر، قم.
- ادیان و مهدویت، محمد بهشتی، مؤسسه مطبوعاتی حسینی، تهران.
- منجی در ادیان، روح الله شاکری زواردهی، مرکز تخصصی مهدویت، قم.
- نجات‌بخشی در ادیان، محمدتقی راشد محصل، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران.

درس چهارم
منجی باوری در زرتشت

آنچه در این درس می خوانیم:
- آشنایی با آیین زرتشت
- منجی در آیین زرتشت

آشنایی با آیین زرتشت

تا قبل از ظهور اسلام آیین زرتشت دین غالب ایرانیان بوده است و هنوز پیروانی در ایران و هند دارد. زرتشت، پیامبر این مذهب، حدود ۶۶۰ سال قبل از میلاد مسیح متولد شده است.^۱

کتاب زرتشتیان «اوستا» نام دارد که به معنای اساس و بنیان است. اوستای کنونی پنج بخش دارد:

۱. یسنا: به معنای جشن و پرستش. قسمتی از این بخش «گات‌ها» نامیده می‌شود که معنای «سرود» دارد و دارای ادعیه و معارف دینی است. این بخش قدیمی‌ترین قسمت اوستا است و به خود زرتشت نسبت داده می‌شود.

۲. ویسپِر (همه سروران): مشتمل بر نیایش است.

۳. وندیدا (قانون ضد دیو): دربارهٔ حلال و حرام و نجس و پاک است.

۴. یشت‌ها: نیایش سرور و تسبیح است.

۵. خرده‌اوستا: اوستای کوچک که دربارهٔ اعیاد و مراسم مذهبی و تعیین سرودهای آنها می‌باشد.

زرتشتیان کتاب دیگری دارند که به تفسیر اوستا پرداخته است. نام این کتاب «زند اوستا» می‌باشد.

در این آیین، جهان بینی براساس تقابل خیر و شر است. «اهورامزدا»، قدرت کیهانی خیر، در مقابل «اهریمن»، روح شرارت می‌باشد. این دو

همواره در جنگ و نزاع هستند و در طی سه مرحله، با ظهور منجی آخر، نهایتاً قدرت اهورامزدا بر اهریمن غلبه خواهد کرد.

«گفتار نیک، پندار نیک و کردار نیک» از شعارهای معروف زرتشتیان است. از دیگر اعتقادات زرتشتیان می‌توان به «هزاره‌گرایی» آنان اشاره کرد که در پایان هر هزار سال یک منجی ظهور خواهد کرد و با ظهور آخرین منجی، شرارت در جهان نابود خواهد شد.

۱. اولین منجی، «هُوشیدَر»، هزار سال پس از زرتشت ظهور می‌کند.

۲. دومین منجی، «هُوشیدَر ماه»، دو هزار سال پس از زرتشت ظهور می‌کند.

۳. آخرین منجی، «سوشیانس»، سه هزار سال پس از زرتشت ظهور می‌کند.

زرتشتیان آتش را نماد خدای روشنایی می‌دانند و برای همین احترام به آن را واجب می‌شمرند. آنان خاک را نیز مقدس شمرده و از این رو دفن مرده را در خاک جایز نمی‌دانند. آنان مرده‌های خود را بر سر کوه‌ها و تپه‌ها قرار می‌دادند که البته امروزه به خاطر فشار حکومت‌ها مجبور به دفن مرده‌ها هستند.

اصلاح‌گر بزرگ زرتشتیان

منجیان زرتشت به جنگ با اهریمن می‌آیند تا روح شرارت را از جهان بردارند، اما آنکه به موفقیت کامل می‌رسد «سوشیانس» است. این منجی از این جهت سوشیانس نامیده شده که سراسر جهان مادی را سود خواهد بخشید.^۱

زرتشتیان در مورد تولد «سوشیانس» بر این عقیده‌اند که «در آخرین

۱. بخشی از بند ۱۲۹ فروردین یشت؛ به نقل از کتاب مهدی، تجسم امید و نجات.

هزاره از عمر جهان «بهر روز» خداپرست و پرهیزگار، آخرین آفریده اهورامزدا آفریده و در سی سالگی امانت رسالت به وی واگذار می شود. با متوقف شدن خورشید در وسط آسمان، ظهور به عالمیان بشارت داده خواهد شد و با ظهور وی اهریمن و دیو دروغ، نیست و نابود خواهد شد. یاران آن موعود که از جاودانان هستند، قیام می کنند و همواره خواهند بود تا مردگان برخیزند و به جهان معنوی روی نمایند.^۱ و در جای دیگر نیز آمده است:

«سوشیانس، نجات دهنده بزرگ جهان، دین را در جهان رواج می دهد و فقر و تنگدستی را ریشه کن می سازد. ایزدان را از دست اهریمن نجات داده و مردم جهان را هم فکر و هم گفتار و هم کردار حتی گرداند.»^۲

۱. یشتها، فصل ۱۲، آیه ۱۰۱؛ به نقل از کتاب فصلنامه انتظار، ش ۱۵، ص ۱۶۲.

۲. جاماسب نامه، ص ۱۳۱؛ به نقل از کتاب یاد مهدی، ص ۵۱.

خودآزمایی

۱. جهان بینی زرتشتیان بر چه اساسی شکل گرفته است؟
۲. منجیان زرتشت را نام ببرید؟
۳. چه مواردی از عبادات زرتشتیان درباره منجی است؟

برای مطالعه بیشتر

- زرتشت، مزدیسنا و حکومت، مهندس جلال‌الدین آشتیانی، شرکت سهامی انتشار، تهران.
- زردشتیان، باورها و آداب دینی آنها، مری بویس، ترجمه عسکر بهرامی، ققنوس، تهران.
- نجات‌بخشی در ادیان، محمدتقی راشد محصل، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران.
- سوشیانت منجی ایرانویچ، سید حسن آصف‌گاہ، مؤسسه آینده روشن، قم.

درس پنجم

منجی باوری در آیین هندو و بودا

آنچه در این درس می خوانیم:

- آشنایی با آیین هندو و بودا

- منجی در آیین هندو و بودا

منجی در آیین هندو

آیین هندو در گذشته، دین برهمنی خوانده می‌شد که به «برهما، خدای هندها اشاره دارد. این دین تأکید بسیاری بر ریاضت و تهذیب نفس دارد و در تمدن و در حیات فردی و اجتماعی مردم هندوستان نقش بزرگی ایفا کرده است.

اصول دین هندو عبارتند از:

۱. اعتقاد و احترام به کتابهای باستانی و سنت‌های دینی برهمنان
۲. پرستش خدایانی که در دوره‌های قدیم به ظهور آنان اعتقاد داشته‌اند.

۳. اعتقاد به تناسخ و رعایت طبقات اجتماعی در معاشرت و ازدواج

۴. احترام به موجودات زنده مخصوصاً گاو

۵. تقدس لفظ om به معنای آمین که اسم اعظم الهی به شمار می‌رود.
خدایان سه‌گانه هندوها این‌گونه معرفی شده‌اند:

۱. برهما، خدای ایجادکننده

۲. شیوا، خدای فانی‌کننده

۳. وشینو، خدای حفظ‌کننده دین خدا. «وشینو» دارای جلوه‌هایی ده‌گانه

بین مردم هندو است که عبارتند از: ماهی، لاک‌پشت، گراز، موجودی نیمه‌شیر و نیمه‌آدم، کوتوله، راما، رامای تیر به دست، کرشینا، بودا و کالکی.

بنابر تفکر هندویی، جهان پس از چهار دوره به انحطاط کشیده می‌شود.

۱. کریتا یوگه: دوره زرین است که ۱/۷۲۸/۰۰۰ سال دوام دارد. در این دوره مردم سلامت و پارسا هستند.

۲. توپا یوگه: در این دوره خوشبختی کمتر است و ۱/۲۹۶/۰۰۰ سال طول می کشد. تقوا به ۱/۴ کاهش می یابد و مردم ستیزه جو می گردند.

۳. دوپارا یوگه: پارسایی به نیم می رسد و ۸۶۴/۰۰۰ سال طول می کشد. نارضایتی و دروغ و ستیزه جویی در این دوره بی حد است.

۴. کالی یوگه: عصر تباهی که ۴۳۲/۰۰۰ سال طول می کشد و ما هم- اکنون در آن به سر می بریم. اکثر مردم این دوره یا برده اند و یا ستیزه جو. در دوره آخر یعنی «کالی یوگه» که بنابر باورهای هندویی از نیمه شب ۱۷ و ۱۸ ماه فوریه سال ۳۱۰۳ قبل از میلاد مسیح شروع شده و ما الآن در آن به سر می بریم، فساد و تباهی سراسر جهان را فرا می گیرد و زندگانی انسان و اجتماع به نازل ترین حد خود می رسد و موجبات زوال نهایی فراهم می شود.

مردمان این دوره، ستیزه جو و گناهکار و چون گدایان بی اقبال بوده و سزاوار اقبالی نمی باشند و چیزهای بی ارزش را ارج می نهند. آنان آزمندانه می خورند و در شهرهایی زندگی می کنند که پر از دزدان است. در پایان چنین دوران سیاهی، آخرین و دهمین جلوه ویشنو موسوم به کالکی، سوار بر اسب سفیدی در هیأت انسان ظهور پیدا خواهد کرد. وی سراسر جهان را سواره و شمشیر به دست و درخشان درمی نوردد تا بدی و فساد را نابود کند. با نابود کردن جهان شرایط برای آفرینش دوباره مهیا می شود تا در «مهایوگای»^۱ بعدی، دیگر بار عدالت و فضیلت ارزش یابد.^۲

۱. هر دوره از جهان یک مهایوگای است.

۲. اساطیر هند، صص ۴۱ تا ۱۲۵، به نقل از فصلنامه انتظار، ش ۱۵، ص ۱۵۷.

آیین بودا

آیین بودا از شاخه‌های دین هندوست که منحصر در هند نشده و امروزه در دنیا طرفداران بسیاری دارد. این آیین اخیراً وارد اروپا و آمریکا هم شده و در آنجا نیز پیروانی پیدا کرده است.

«بودا» به معنای «بیدار» لقب «گوتاشا کیامونی»، بنیان‌گذار این مکتب اصلاحی است. اندیشه‌های اصلاحی بودا در مخالفت با تعصب‌های برهمنان بود و اختلاف طبقاتی را باطل می‌شمرد. تعالیم اخلاقی وی در مجموعه‌هایی مانند «تری پیتکا» یعنی «سه سبد» گرد آمده است.

«تری پیتکا»، قدیمی‌ترین کتاب بوداییان، دارای سه بخش است:

۱. قواعد رهبانیت
۲. وسیله رستگاری
۳. مفهوم فلسفی و روانشناسی

منجی در بودا

«در آیین بودا اندیشه‌های منجی موعود با مفهوم «میتریه»^۱ (واژه‌ای سانسکریت، به معنای مهربان) تبیین می‌گردد. در اعتقادات بودایی او آخرین بودا از بوداییان زمینی است که هنوز نیامده، اما خواهد آمد تا همه انسان‌ها را نجات دهد.

در «مهاونسه» که به تاریخ سریلانکا می‌پردازد، روزشمار حوادث مربوط به قیام میتریه به وضوح گفته شده است:

۱. منجی بودا است که در الهیات بودایی او را بودای پنجم و آخرین بودا از بوداییان زمینی می‌دانند. در نمادهای بودایی او را به صورت مجسمه مردی نشسته ولی آماده برای بلند شدن نمایش می‌دهند؛ یعنی آماده قیام.

«در پنج هزار سال پیش از آخرین بودا، آفتاب آموزه‌های بودایی افول می‌کند و طول عمر آدمیان به ده سال فرو می‌کاهد. در این زمان چرخه وارونه می‌گردد و زندگی متحول شده، به طوری که متوسط عمر مردم به هشتاد هزار سال می‌رسد. با این عمرهای طولانی و زمینه‌های مناسب برای تعالیم بودا، یک راه‌نما خواهد آمد. او برای مردم رفاه و بهروزی می‌آورد و آموزه‌های بودا را ترویج می‌کند. آنگاه که چنین فضایی بهشت‌گون فراهم آمد، «میتریه» از آسمان نزول می‌کند و بودایی خویش را به کمال می‌رساند و «درمه» را به فرهیختگان می‌آموزد.»^۱

۱. مقاله گونه‌شناسی اندیشه موعود، ص ۱۲۴.

خودآزمایی

۱. نگاه هندوان به ظهور منجی چگونه است؟
۲. نمونه‌ای از باور ظهور منجی را در آیین بودا بیان کنید. نگاه دو آیین بودا و هندو را با هم مقایسه کنید.
۳. چه وجه اشتراکی در اعتقاد به منجی بین ادیان و آیین‌های مذکور در این سه درس می‌توان یافت؟

برای مطالعه بیشتر

- تاریخ جامع ادیان، جان بایرناس، ترجمه علی اصغر حکمت، شرکت انتشارات علمی فرهنگی، تهران.
- ادیان آسیا، فرید هلم هاردی، ترجمه دکتر عبدالرحیم گواهی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران.
- تاریخ ادیان جهان، عبدالعظیم رضایی، نشر علمی، تهران.

درس ششم

منجی باوری در باور اهل سنت

آنچه در این درس می خوانیم:

- مهدویت در باور اهل سنت
- مهدویت در کتب اهل سنت

سر آغاز

شیعه و سنی مشترکات زیادی در مورد موعود الهی دارند، زیرا پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله خود روایات بسیاری در این مورد بیان فرموده‌اند. ایشان در جای جای سخنان‌شان حتمی بودن ظهور حضرت حجت علیه‌السلام را تأکید فرموده‌اند. این تأکیده‌های پیامبر سبب اشتراک‌های زیادی میان شیعه و سنی در مبحث موعودگرایی شده است که بیان اشتراک‌های کامل شیعه و سنی فراتر از فرصت این مجموعه است. هدف از این درس، شمردن بعضی از این مشترکات می‌باشد تا خواننده عزیز با فضای فکری اهل سنت نسبت به موضوع حضرت مهدی علیه‌السلام آشنا تر شود.

الف - حتمی بودن ظهور حضرت مهدی

در روایات اهل سنت ظهور مهدی علیه‌السلام حتمی است و در چگونگی و سبب آن نیز اختلاف زیادی وجود ندارد. اما اصل بحث در وجود یا عدم وجود ایشان در زمان قبل از ظهور و همچنین چگونگی ظهور می‌باشد.

ب - نسب حضرت مهدی

اهل سنت حضرت مهدی علیه‌السلام را از فرزندان پیامبر صلی الله علیه و آله می‌دانند:

ابن ماجه در سنن خود نقل کرده که پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:

«الْمَهْدِيُّ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ يُصَلِّحُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ
فِي لَيْلَةٍ»^۱

مهدی از ما اهل بیت است که خداوند (امر فرج) او را در
یک شب اصلاح (مشخص) می‌کند.

همچنین رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

«يَخْرُجُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي عِنْدَ انْقِطَاعِ مِنَ الزَّمَانِ وَ
ظُهُورِ مِنَ الْفِتَنِ يَكُونُ عَطَاؤُهُ حَثِيًّا»^۲

هنگام پایان زمان و آشکار شدن فتنه‌ها، مردی از اهل بیت
من خروج خواهد کرد که بخشش او بسیار است.

مهدی علوی است

موعود جهانی از نسل حضرت علی علیه‌السلام است؛ از دیگر موارد
اتفاقی بین شیعه و سنی این است که مهدی موعود فرزند علی بن
ابی طالب علیهما السلام است و در روایات بسیاری بر اینکه فرزند حضرت
فاطمه سلام الله علیها می‌باشد نیز تصریح شده است. سیوطی در «عرف
الوردی» می‌گوید که رسول صلی الله علیه و آله دست علی علیه‌السلام را
گرفت و فرمود:

«سَيَخْرُجُ مِنْ صُلْبِ هَذَا فَتِي يَمَلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَ
عَدْلًا»^۳

۱. ابن ماجه، سنن، ج ۲.

۲. الكتاب المصنف، ابن ابی شبيه.

۳. الحاوی للفتاوی.

به زودی از نسل این شخص، جوانی خروج خواهد کرد که زمین را پر از عدل و داد می‌کند.

همچنین جوینی شافعی در «فرائد السمطين» از ابن عباس نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

«إِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ أَمَامُ أُمَّتِي وَ خَلِيفَتِي عَلَيْهَا
بَعْدِي وَ مِنْ وَ لَدِهِ الْقَائِمُ الْمُنْتَظَرُ الَّذِي يَمْلَأُ اللَّهُ بِهِ
الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطًا كَمَا مِلْتُمْ ظُلْمًا وَ
جَوْرًا...»

همانا علی بن ابی طالب علیه السلام امام امت من و جانشین من بر آنان بعد از من است. قائم از فرزندان او است که خداوند بوسیله او زمین را پر از عدل و داد می‌کند، همان - گونه که پر از ستم و بیداد شده است.

مهدی علیه السلام فاطمی است

ابن ماجه از ام سلمه نقل کرده که وی از رسول خدا صلی الله علیه و آله چنین شنیده است:

«الْمَهْدِي مِنْ وَ لَدِ فَاطِمَةَ»^۱

مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از فرزندان فاطمه سلام الله علیها است.

ج - ویژگیهای جسمانی حضرت

در توصیف حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف نیز مشترکات

۱. سنن ابن ماجه، ح ۴۰۸۶.

زیادی میان شیعه و اهل سنت وجود دارد. توصیف چهره آن حضرت از جمله این مشترکات می‌باشد. از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل کرده‌اند:

«إِنَّ الْمَهْدِيَّ أَقْنَىٰ وَ أَجْلَىٰ»^۱

مهدی پیشانی بلند و بینی کشیده و خال بر گونه دارد.

همچنین گنجی شافعی از رسول خدا نقل کرده که «بر گونه راست مهدی خالی مشکی وجود دارد»^۲

د - ظهور در سن چهل سالگی

جوینی از رسول خدا صلی الله علیه و آله نقل می‌کند: «... مهدی از فرزندان من است و در سن چهل سالگی برانگیخته خواهد شد»^۳
ابن مسعود نیز از پیامبر صلی الله علیه و آله نقل می‌کند:

«إِسْمُ الْمَهْدِيِّ مُحَمَّدٌ»^۴

نام مهدی محمد است.

ه - نشانه‌های ظهور

در مورد نشانه‌های ظهور نیز به موارد زیر به عنوان مشترکات شیعه و اهل سنت می‌توان اشاره کرد:

۱. ندای آسمانی - رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرموده‌اند: «در ماه

۱. المصنف، ح ۲۰۷۷۳.

۲. البیان فی اخبار صاحب الزمان، باب ۸، حدیث ۵۱.

۳. فوائد السمطین، جلد ۲، حدیث ۵۶۵.

۴. تفاوت شیعه با اهل سنت این است که شیعه آن حضرت را مسن و با ظاهر چهل ساله می‌داند ولی بسیاری از اهل سنت وی را چهل ساله می‌دانند.

۵. الحاوی للفتاوی، ص ۸۸.

محرم بانگی از آسمان برآید، بدین مضمون که: برگزیده خدا فلان (مهدی) است، پس سخنش را بشنوید و از او پیروی کنید.^۱»

۲. خروج سفیانی - در روایات شیعه امری حتمی است و روایات اهل سنت نیز صراحت بر آن دارد.

۳. خسف در «بیداء» - خسف به معنای فرو رفتن و پنهان شدن و «بیداء» نام سرزمینی بین مکه و مدینه است. لشکر سفیانی در لشکرکشی به مکه علیه حضرت مهدی علیه السلام، در آن منطقه در زمین فرو می‌رود. رسول اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «گروهی از شام به سوی او برانگیخته می‌شوند. چون به منطقه بیداء می‌رسند به زمین فرو برده می‌شوند».^۲

۴. قتل نفس زکیه - که کشته شدن انسان پاکی بین رکن و مقام در کعبه است.

و - مهدویت در متون اهل سنت

بحث مهدویت به طور گسترده در متون و منابع اهل سنت دیده می‌شود. در بسیاری از این متون، روایات حضرت مهدی علیه السلام پراکنده است، اما تنها تعداد محدودی کتاب اختصاصاً درباره حضرت نوشته شده‌اند. در این قسمت به بررسی متون اهل سنت در دو بخش کتب عمومی و اختصاصی می‌پردازیم.

قسمت اول: کتب عمومی

۱. المصنف عبدالرزاق - این کتاب اثر ابوبکر عبدالرزاق بن همام صنعانی متوفی ۲۱۱ قمری است. وی در این کتاب فصلی را با عنوان

۱. فوائد السمطین، ج ۲، ص ۳۱۶.

۲. المعجم الاوسط، صبرانی، ج ۲، ص ۳۵.

«باب المهدی» گشوده و در آن بیش از ده حدیث نقل کرده است. این کتاب اولین کتاب اهل سنت می‌باشد که احادیث مربوط به حضرت مهدی علیه‌السلام را به صورت منظم جمع‌آوری کرده است.

۲. کتاب الفتن - حافظ ابو عبدالله نعیم حماد المروزی (متوفی ۲۲۹ ق) در کتاب الفتن ده بخش را با عناوین مختلف به موضوعات آخرالزمان اختصاص داده است. چهار بخش نخست مربوط به فتنه‌هایی است که در روایات به آنها اشاره شده است. عمده روایات مربوط به حضرت مهدی علیه‌السلام نیز در بخش پنجم و بعد از آن آمده است.

۳. مسند احمد - احمد بن حنبل شیبانی (متوفی ۲۴۱ ق) از پیشوایان چهارگانه اهل سنت است. وی در کتاب مسند خود احادیث مختلفی را درباره حضرت مهدی علیه‌السلام نقل کرده که در میان کتابهای نخستین اهل سنت بیشترین اخبار در مورد حضرت مهدی علیه‌السلام در آن جمع شده است.

موضوعاتی که در این کتاب از مهدی موعود می‌توان یافت، ۳۵ حدیث با عنوان «الخلفاء اثناعشر»، ۳۵ حدیث در بیان علامات ظهور، ۲۶ حدیث با عنوان «ظهور المهدی»، ۶ حدیث با عنوان «المهدی من عترة رسول الله صلى الله عليه و آله»، ۴ حدیث با عنوان «یواطئ اسمه اسم رسول الله صلى الله عليه و آله»، ۴ حدیث با عنوان «نزول عیسی و الامام هو المهدی» و ۴۰ حدیث با عنوان «لا تزال طائفة یقاتلون علی الحق إلى أن یأتی أمر الله»

۴. سنن ابو داود - این کتاب نیز از صحاح شش‌گانه اهل سنت است که توسط سلیمان بن أشعث ابوداود السجستانی (متوفی ۲۷۵ ق) نگارش یافته است. وی در این مجموعه، بخشی را با عنوان «کتاب المهدی» به صورت مستقل ذکر کرده است. در این کتاب نسبت حضرت مهدی

علیه السلام، ویژگیهای جسمانی، توصیفهای قبل از ظهور، حتمی بودن ظهور، / اوضاع اجتماعی - اقتصادی عصر ظهور و بالأخره جهان پس از ظهور حضرت مهدی علیه السلام بیان می شود.

۵. سنن ابن ماجه - محمد بن یزید ابو عبدالله القزوینی (متوفی ۲۷۵ ق) از حدیث شناسان و محدثان معروف و زبردست اهل سنت بوده و سنن وی در زمره صحاح شش گانه قرار گرفته است. وی در کتاب الفتن بخشی را به بیان احادیث مهدی با عنوان «باب خروج المهدی» اختصاص داده است. نسب حضرت مهدی علیه السلام، شرایط قبل از ظهور، زمینه سازان ظهور، یاران وی، مدت حکومت او و بالأخره ویژگی های اقتصادی و اجتماعی حکومت مهدی علیه السلام از جمله موضوعات این روایات است. نکته قابل توجه اینکه در شش حدیث از مجموع هفت حدیث، به نام امام مهدی علیه السلام تصریح شده است.

۶. الجامع الصحیح - این کتاب از جمله صحاح شش گانه اهل سنت است که به وسیله ابو عیسی محمد بن عیسی ترمذی سلمی (متوفی ۲۷۹ ق) به رشته تحریر در آمده است. وی در فصل «ما جاء فی المهدی»، سه حدیث به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله آورده است.

هرچند در این مجموعه حدیثی تعداد احادیث مربوط به حضرت مهدی علیه السلام بسیار اندک است، ولی با توجه به اسناد خوب آنها این احادیث مهم و قابل توجه و دارای اطلاعات جامعی درباره حضرت مهدی علیه السلام می باشند.

قسمت دوم: کتابهای اختصاصی

دانشمندان اهل سنت همانند علمای شیعه، تنها به وجود روایات مهدویت در کتابهای مختلف بسنده نکرده و بعضی از علمای ایشان

کتاب‌هایی را به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف اختصاص داده‌اند. در این بخش به مجموعه کتاب‌هایی که با موضوع حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف به گردآوری حدیث پرداخته‌اند، اشاره می‌شود.

۱. **اربعون حدیث - ابو نعیم اصفهانی** از دانشمندان بنام اهل سنت است. وی آثار و تألیفات فراوانی دارد که از جمله این تألیفات کتاب **اربعون حدیث** است. «اربلی» در کتاب «کشف الغمه فی معرفة الائمة» آن را ذکر کرده است. قبل از بیان احادیث می‌گوید:

«من چهل حدیثی که ابو نعیم اصفهانی درباره حضرت مهدی جمع آوری کرده به طور کامل - همان‌گونه که وی ذکر کرده - آوردم و از نظر راوی به رسول خدا صلی الله علیه و آله اکتفا کردم (کسانی را که از پیامبر نقل کردند بیان نکردم).»^۱

۲. **البیان فی اخبار صاحب الزمان - ابو عبدالله محمد گنجی شافعی** احادیث مربوط به مهدی و ویژگی‌های او را با ترتیب خاصی در ابواب منسجم این کتاب ذکر کرده است. وی در مقدمه کتابش برای رد اتهام شیعی بودن، به عقیده مهدویت و اثبات آن به عنوان یک موضوع اسلامی پرداخته است. وی تنها احادیثی را آورده که از طریق اهل سنت روایت شده و از ذکر روایت شیعی پرهیز کرده است. او مجموع این هفتاد حدیث را در ۲۵ باب منظم کرده و حتی به بعضی جزئیات مربوط به حضرت مهدی علیه السلام نیز اشاره نموده است. عناوین باب‌های این کتاب‌ها عبارتند از:

۱. در ذکر خروج مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در آخر الزمان
۲. در قول پیامبر که فرمود مهدی از عترت من و از فرزندان فاطمه است.

۱. کشف الغمه فی معرفة الائمة، ج ۳، ص ۲۵۵.

۳. در ذکر مهدی به عنوان سرور اهل بهشت
۴. در یادآوری یاری رساندن مشرق زمین به مهدی
۵. در مقدار حکومت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بعد از ظهور ایشان
۶. در تصریح پیامبر به اینکه مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از فرزندان حسین علیه السلام است.

۷. در ذکر کرامت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف
نکته قابل توجه این که به رغم انکار ولادت حضرت مهدی علیه السلام توسط بیشتر علمای اهل سنت، در آخرین باب این کتاب چنین آمده است: «الدَّلَالَةُ عَلَى الْجَوَازِ الْبَقَاءِ الْمَهْدِيِّ حَيًّا»؛ یعنی استدلال برای اینکه ثابت کنیم که عقلاً ممکن است که مهدی زنده باقی بماند. با توجه به این سخن متوجه می شویم که ایشان اعتقاد به ولادت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف داشته و در صدد اثبات امکان عقلی و نقلی عمر طولانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف بوده- اند.

گنجی شافعی نیز در آغاز این باب می نویسد: «هیچ امتناعی در بقای مهدی علیه السلام وجود ندارد، به دلیل اینکه عیسی، الیاس و خضر از اولیاء خداوند و دجال و ابلیس نیز از دشمنان خداوند، هنوز نیز زنده هستند و زنده بودن اینها به وسیله قرآن و سنت اثبات شده است. آنها که بر این موضوع اتفاق کرده اند، چگونه زنده بودن مهدی علیه السلام را انکار نموده اند؟ به سخن هیچ عاقلی بعد از این توجه نمی شود، در اینکه باقی بودن مهدی را انکار کند.»^۱

آیت الله حسن زاده آملی در وصف این کتاب می نویسد: «کتاب بیان در

عین حال که صغیرالحجم است، بسیار عظیم‌النفع است. این کتاب موجز حائز فوایدی گرانقدر و ارزشمند است، هرچند هریک از ابواب آن را در امر صاحب‌الامر اهمیتی بسزاست، لکن بعضی از ابواب بخصوص باب‌های دوم، هفتم، نهم، سیزدهم، بیست و چهارم و بیست و پنجم را شأنی دیگر، در خور دقت بیشتر و بهتر است.^۱

در مورد صحت روایات حضرت مهدی علیه‌السلام در کتب اهل سنت می‌توان گفت که بسیاری از اهل سنت آن اخبار را صحیح می‌دانند. بیهقی (متوفی ۴۵۸ ق) می‌گوید: «حدیث‌های مربوط به خروج مهدی صحیح‌ترین اسناد را دارد.»^۲

قرطبی مالکی نیز از معتقدان به متواتر بودن احادیث مربوط به حضرت مهدی است. وی ذیل حدیث ابن ماجه در مورد حضرت مهدی علیه‌السلام می‌گوید: «اسنادش صحیح است.»^۳ (بغوی، متوفی ۵۱۰ - ۵۱۶ ق) در کتاب «مصابیح السنة» در فصل «الصحاح» یک حدیث و در فصل «الحسان» پنج حدیث نقل کرده است.

بسیاری دیگر از علما و دانشمندان اهل سنت نیز وجود دارند که روایات مربوط به حضرت مهدی را صحیح می‌دانند.

۱. نهج الولاية، حسن‌زاده آملی، ایثار، ص ۹۳.

۲. اعتقاد و الهدایة الی سبیل الرشاد، ص ۱۲۷.

۳. همان، ص ۱۳۷.

خودآزمایی

۱. اولین کتاب اهل سنت را که مجموعه احادیث مهدوی را به صورت منظم جمع‌آوری کرده است، نام ببرید.
۲. دو کتاب از صحاح شش‌گانه اهل سنت که به موضوع مهدویت پرداخته‌اند، نام ببرید.
۳. دو کتاب از اهل سنت که تخصصاً به موضوع مهدویت پرداخته‌اند، نام ببرید.
۴. مطابق کدام‌یک از کتب روایی اهل سنت می‌توان استنباط کرد که حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف اکنون در حال حیات می‌باشند؟
۵. دیدگاه اهل سنت نسبت به روایات حضرت مهدی چگونه است؟
۶. از مجموعه مباحثی که در مورد مهدویت و اهل سنت مطرح شد، چه برداشتی دارید؟

برای مطالعه بیشتر

- مصلح جهانی و مهدی موعود از دیدگاه اهل سنت، سید هادی خسروشاهی، انتشارات اطلاعات، تهران.
- مهدی آل محمد در کتب اهل سنت، هادی عامری، انتشارات پیام حجت، قم.
- اصالت مهدویت در اسلام از دیدگاه اهل تسنن، مهدی فقیه ایمانی، ناشر: مؤلف.
- الامام المهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف عند اهل السنة، مهدی فقیه ایمانی، المجمع العالمی لاهل البيت عليهم السلام، قم.

درس هفتم

منجی باوری در شیعه ۱

آنچه در این درس می خوانیم:

- شیعه و مهدویت

- مهدویت در قرآن

سر آغاز

با مروری گذرا بر موضوع مهدویت در آیین‌ها، ادیان و فرق و مذاهب اسلامی، اکنون زمان آن رسیده است که مهدویت را با نگاه شیعی بررسی کنیم. شیعه خود را بیشتر از هر دین و مکتب دیگری وابسته به مهدی علیه‌السلام می‌داند. انتظار مهدی علیه‌السلام آمیخته با معنای شیعه است.

هرچند علمای اهل سنت کتاب‌های روایی خاصی در باب مهدویت تدوین کرده‌اند، اما نه حجم روایات و نه مقدار آن قابل قیاس با کتب شیعه نیست. شیعیان بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله از هر امامی سراغ مهدی علیه‌السلام را می‌گیرند. در تاریخ روایی شیعه، لحظات قبل و بعد از تولد امام زمان علیه‌السلام را نیز ذکر کرده‌اند و در هیچ دوره تاریخی، زمانی پیدا نمی‌شود که بحث مهدویت در آن نباشد. از زمان غیبت صغری و نایبان خاص حضرت تا سید بن طاووس و در زمان حال، علما و ابرار بسیاری به حضور حضرتش رسیده‌اند. شیعه بی‌خبر از ایشان نبوده و نیست. در این درس و درس آینده با بررسی اجمالی برخی از آیات و روایات، از منظر شیعیان به موضوع مهدویت پرداخته می‌شود.

مهدویت در قرآن

اندیشه مهدویت در اسلام ریشه قرآنی دارد. این کتاب آسمانی با قاطعیت، پیروزی نهایی حق بر باطل را به تمامی انسانها نوید داده است. قرآن درباره ظهور و قیام حضرت مهدی علیه‌السلام به صورت کلی بحث

کرده و بشارت به تشکیل حکومت عدل جهانی و پیروزی صالحان داده است. در این قسمت فقط به چند آیه از آیات قرآن پرداخته و توضیح مختصری پیرامون هریک ارائه خواهد شد.

آیه اول:

«وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ
يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ»^۱

و همانا در زبور پس از ذکر نوشتیم که زمین را بندگان شایسته من به ارث خواهند برد.

در این آیه به یکی از روشن ترین پاداش های دنیوی صالحان (حکومت روی زمین) اشاره شده است. در روایاتی چند این رویداد مهم در عصر ظهور حضرت مهدی علیه السلام دانسته شده است. در تفسیر این آیه از امام باقر علیه السلام حدیثی نقل شده که:

«هُمْ آلُ مُحَمَّدٍ يَبْعَثُ اللَّهُ مَهْدِيَهُمْ بَعْدَ جَهْدِهِمْ
فَيُعِزَّهُمْ وَ يُدِلُّ عَدُوَّهُمْ»^۲

این بندگان صالح خدا همانا آل محمد هستند که خداوند مهدی آنان را پس از کوشش ایشان مبعوث می کند. پس آنان را عزت داده، دشمنان شان را ذلیل خواهد کرد.

آیه دوم:

«وَ تُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ

۱. انبیاء، ۱۰۵.

۲. کتاب الغیبه، ص ۱۸۴.

وَ نَجْعَلَهُمْ أُمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ^۱

و می‌خواستیم بر کسانی که در آن سرزمین فرودست شده بودند، منت نهیم و آنان را پیشوایان (مردم) قرار دهیم.

این آیه طبق فرمایش امام علی علیه‌السلام در نهج‌البلاغه و روایاتی از امامان دیگر، ناظر به پیروزی مستضعفان بر مستکبران است و اینکه سرانجام جهان از آن شایستگان خواهد بود. امیرالمؤمنین علیه‌السلام در نهج‌البلاغه در این مورد می‌فرماید:

«دنیا پس از چموشی و سرکشی، همچون شتری که از دادن شیر به دوشنده‌اش خودداری می‌کند و برای بچه‌اش نگه می‌دارد، به ما روی می‌آورد و.... سپس آیه «وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ...»^۲ را تلاوت فرمودند.
آیه سوم:

«بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ وَ مَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ»^۳

اگر مؤمن باشید، باقی‌مانده خدا برای شما بهتر است، من بر شما نگاهبان هستم.

و چندین آیه دیگر که بنا بر روایات، اشاره به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف دارند که در ادامه به برخی از این آیات اشاره می‌شود:

«وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ وَ لَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ

۱. سوره قصص، آیه ۵.

۲. نهج‌البلاغه، ص ۵۰۶.

۳. سوره هود، آیه ۸۶.

لَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ»^۱

خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده‌اید، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین جانشین (خود) قرار دهد، همان‌گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند، جانشین خود قرار داد و آن دینی را که برایشان پسندیده است، به سودشان مستقر کند و ترس آنان را به ایمنی مبدل گرداند تا مرا عبادت کنند و چیزی را با من شریک نگردانند و هر کس پس از آن به کفر گراید، آنان‌اند که نافرمان‌اند.

در آیات گذشته سخن از اطاعت و تسلیم در برابر فرمان خدا بود و در این آیه، بحث ادامه پیدا کرده و نتیجه آن اطاعت، حکومت جهانی بیان می‌شود. همچنین مجموع آیه نشانگر آن است که خداوند به گروهی از مسلمانان صالح و مؤمن سه وعده داده است:

۱. جانشینی خدا و حکومت بر روی زمین
 ۲. نشر آیین حق به طور اساسی و ریشه‌ای در جهان
 ۳. از میان رفتن اسباب ترس و ناامنی.
- آیه پنجم:

«وَلِكُلِّ وَجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيٰهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَمَا تُكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^۲

۱. سوره نور، آیه ۵۵.

۲. سوره بقره، آیه ۱۴۸.

و برای هر کس قبله‌ای است که وی روی خود را به آن سوی می‌گرداند، پس در کارهای نیک بر یکدیگر پیشی گیرید. هر کجا که باشید خداوند همگی شما را [به سوی خود باز] می‌آورد. به درستی که خدا بر همه چیز تواناست.

در تفسیر این قسمت از آیه که می‌فرماید: «أَيْنَمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا» روایاتی از اهل بیت علیهم السلام داریم که اشاره به جمع شدن اصحاب و یاران مهدی هنگام ظهور دارد. امام باقر علیه‌السلام می‌فرماید:

«أَصْحَابُ الْقَائِمِ الثَّلَاثُ مِائَةٍ وَ الْبَضْعَةُ عَشْرٌ»^۱

اصحاب امام قائم سیصد و چند نفرند.

البته این معنا از بطون آیه است و معنای عمومی و ظاهری آن در ترجمه آورده شده و علم به بطن قرآن را هم جز اهل بیت علیهم السلام کسی ندارد.
آیه ششم:

«هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَ دِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ»^۲

او کسی است که پیامبرش را با هدایت و دین درست فرستاد تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند، هر چند مشرکان خوش نداشته باشند.

این آیه با همین الفاظ، در سوره «صف» نیز آمده و با تفاوت مختصری نیز در سوره «فتح» تکرار شده است. بعضی مفسرین، این آیه را پیروزی محدود در منطقه‌ای خاص در زمان پیامبر بیان کرده‌اند، اما با توجه به

۱. کافی، کلینی، ج ۸، ص ۳۱۳.

۲. سوره توبه، آیه ۳۳.

□ آرزویی برای همه / ۶۸

ظاهر آیه، بعضی از مفسرین آن را عمومی گرفته و با اشاره به روایات اهل بیت علیهم السلام آن را در مورد صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف تفسیر کرده‌اند.

خودآزمایی

۱. امیرالمؤمنین درباره آیه ۵ سوره قصص (وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ...) چه می‌فرمایند؟
۲. آیه ۱۴۸ سوره بقره را براساس فرمایش امام باقر علیه‌السلام توضیح دهید؟

برای مطالعه بیشتر

- امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از ولادت تا ظهور، سید محمدکاظم قزوینی، ترجمه علی کرمی و سید محمد حسینی، انتشارات الهادی، قم.
- حکومت جهانی مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی، انتشارات نسل جوان، قم.
- حکومت عدل گستر، حسین حیدری کاشانی، دفتر انتشارات اسلامی، قم.
- تاریخ پس از ظهور، شهید آیت‌الله سید محمد صدر، ترجمه حسن سجّادپور، انتشارات موعود عصر، تهران.

درس هشتم

منجی باوری در شیعه ۲

آنچه در این درس می خوانیم:

- مهدویت در روایات شیعه

- مهدویت در کتب شیعه

مهدویت در منابع روایی شیعه

مهدویت در منابع روایی شیعه بسیار پررنگ است. شاید بتوان گفت که در میان آموزه‌های اسلام کمتر موضوعی مانند مهدویت مورد توجه و اهمیت قرار گرفته است، به گونه‌ای که هیچ‌یک از مسائل بنیادین به این اندازه در سخن معصومین و بزرگان دین یافت نمی‌شود. ده‌ها تن از اصحاب ائمه پیش از تولد امام زمان علیه‌السلام با استفاده از بیانات نورانی معصومین علیهم‌السلام کتاب‌های مستقلی درباره ولادت، غیبت، نشانه‌های ظهور و ظهور آن حضرت تألیف کرده‌اند.

بحث مهدویت آنچنان در مباحث اسلامی بخصوص تشیع پررنگ و پراهمیت بوده است که انحراف‌های آن از دویست سال قبل از ولادت آن حضرت آغاز شده و بعضی از روی غرض و بغض و یا از شدت ظلمی که بر آنان می‌شد، هر قیام‌گری را مهدی می‌نامیدند که آمده تا عدالت را در زمین بگستراند. اکنون نیز هر از چند گاهی، کسانی ادعای مهدویت می‌کنند و از این امید و غریزه فطری انسان، علیه انسانیت و در جهت گمراهی جامعه استفاده می‌نمایند.

در معرفی منابع شیعه، هم به دلیل گستردگی کتاب‌ها و هم به خاطر گستردگی موضوع، به معرفی چند کتاب قبل از تولد حضرت مهدی و چند کتاب هم بعد از تولد حضرت بسنده می‌کنیم.

غالب این کتاب‌ها به زبان عربی نوشته شده و لذا به محققین غیر متخصص پیشنهاد نمی‌شود و مقصود از معرفی آنها آشنایی با فضای فکری شیعه نسبت به موضوع مهدویت قبل از تولد و بعد از آن است.

قبل از تولد حضرت تنی چند از اصحاب و شاگردان ائمه و حتی بعضی از فرق دیگر، کتاب‌هایی با عنوان «الغیبة» در مورد حضرت مهدی نوشته و به جمع‌آوری احادیث پیرامون آن حضرت پرداخته‌اند؛ مانند ابوالفضل عباس بن هاشم ناشری مشهور به عبیس، از اصحاب امام رضا علیه‌السلام و علی بن حسن بن علی بن فضال از اصحاب امام هادی علیه‌السلام.

معرفی چند کتاب دیگر

الف - کتاب سلیم بن قیس هلالی (متوفای ۸۰ ق)

این کتاب اولین کتاب حدیثی موجود می‌باشد که تقریباً ۱۸۰ سال قبل از تولد حضرت مهدی علیه‌السلام نگارش یافت. سلیم از اصحاب خاص امیرالمؤمنین، امام حسن و امام حسین علیهم‌السلام است و امام باقر علیه‌السلام را نیز درک کرده است. وقتی کتاب سلیم برای امام سجاد علیه‌السلام خوانده شد، فرمودند: «صَدَقَ سَلِيمٌ رَحِمَهُ اللهُ^۱». این کتاب مانند بسیاری دیگر از متون روایی شیعه، در زمان بنی‌امیه و بنی‌عباس از بین رفت، اما بسیاری از مطالب به جا مانده از آن مورد تأیید علما می‌باشد.

ب - تفسیر القمی

این کتاب اثر ابوالحسن علی بن ابراهیم بن هشام قمی (متوفی قرن ۴) از راویان بزرگ شیعه و از یاران امام حسن عسکری علیه‌السلام می‌باشد. این تفسیر از قدیمی‌ترین تفاسیری است که به معرفی آیاتی که در شأن ائمه نازل شده است، می‌پردازد. این کتاب همچنین مشتمل بر سی

۱. سلیم - که خدایش بیامرزد - راست گفت.

روایت درباره حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است. کتاب‌های دیگری چون الکافی و الغیبة نیز وجود دارد که از کتب معتبر شیعه هستند و در مورد حضرت بحث کرده‌اند. روایات نقل شده در مورد حضرت به حدی زیاد است که جمع‌آوری آن همت جداگانه‌ای می‌طلبد. در اینجا عناوین این روایات را به صورت گذرا بیان می‌کنیم و در موارد ضروری توضیح نیز می‌دهیم.

حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف در روایات

در روایات بسیاری نسبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف را به رسول خدا صلی الله علیه و آله و زهرای اطهر سلام الله علیها رسانده‌اند. اهل تسنن نیز حضرت مهدی علیه السلام را فرزند رسول الله صلی الله علیه و آله می‌دانند. احادیث زیادی در مورد نسب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف در روایات شیعه آمده است؛ مانند احادیث شریف زیر:

رسول اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند:

«مَنْ أَنْكَرَ الْقَائِمَ مِنْ وُلْدِي فَقَدْ أَنْكَرَنِي»^۱

کسی که انکار کند قائم از فرزندان من است، مرا انکار کرده است.

امام باقر علیه السلام می‌فرمایند:

«مِنَّا إِثْنَا عَشَرَ مُحَدَّثًا السَّابِعُ مِنْ وُلْدِي الْقَائِمُ»^۲

از ما دوازده نفر محدث هستند، هفتمین از فرزندان من قائم است.

در روایاتی نیز به توصیف جمال حضرت پرداخته شده است.

۱. کمال‌الدین، تمام النعمه، ج ۲، باب ۳۹.

۲. کتاب الغیبه، محمد بن طوسی، ص ۱۹۱.

خصوصیات قبل و بعد از تولد و خصوصیات ظاهری ایشان در روایات بسیاری ذکر شده است. در احادیث آمده است که ایشان صورتی گندم‌گون، گردنی کشیده و زیبا، قامتی بسیار بلند و نه چندان کوتاه، پیشانی بلند، چهارشانه، بینی کشیده و... دارند.^۱

بعضی از روایات نیز ویژگی‌های زیر را در مورد حضرت حجت بیان می‌دارد:

۱. مخفی بودن آثار حمل مادر ایشان
۲. مخفی بودن ولادت ایشان، چنانچه در روایتی از امام سجاد علیه‌السلام این را سنت حضرت ابراهیم علیه‌السلام می‌دانند که به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف رسیده است.
۳. روشن شدن چراغی در بیت‌الحمد. این چراغ از زمان ولادت ایشان تا هنگام ظهور روشن خواهد بود. البته چگونگی روشن بودن آن چراغ برای ما مشخص نیست.
۴. سلسله امامت به ایشان تمام می‌شود و او خاتم اوصیا است.
۵. میزاث انبیاء نزد اوست.
۶. بیعت هیچ طاغوتی بر گردن ایشان نیست.
۷. ایشان عمری طولانی دارند.
۸. نزول حضرت عیسی علیه‌السلام و اقتدا به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف
۹. ایجاد حکومت واحد جهانی
۱۰. کشته شدن شیطان به دست آن حضرت
۱۱. پر کردن زمین از عدل و داد.^۲

۱. کمال الدین، تمام النعمة، ج ۲، باب ۳۹، ص ۴۷.

۲. مورد ذکر شده و موارد دیگر را در کتاب کمال الدین می‌توان یافت.

خودآزمایی

۱. اولین کتاب‌ها دربارهٔ حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف در چه زمان‌هایی به نگارش در آمد؟
۲. کدام یک از تفاسیر قدیمی در باب حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حدیث آورده است؟
۳. پنج ویژگی از ویژگی‌های خاص آن حضرت را بیان کنید.
۴. مهمترین و معتبرترین کتاب‌های عصر حاضر در مورد مهدویت کدام است؟

برای مطالعه بیشتر

- چشم اندازی به حکومت مهدی علیه السلام، نجم‌الدین طوسی، بوستان کتاب، قم.
- عصر زندگی و چگونگی آیندهٔ انسان و اسلام، محمد حکیمی، بوستان کتاب، قم.
- منتخب الاثر، شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی، انتشارات حضرت معصومه سلام الله علیها، قم.

درس نهم

فرق منجی‌گرایی در اسلام با سایر ادیان

آنچه در این درس می‌خوانیم:

- _ فایده مطالعه منجی‌باوری در اسلام و ادیان
- _ نقاط اشتراک منجی‌باوری در اسلام و ادیان دیگر
- _ نقاط افتراق منجی‌باوری در اسلام و ادیان دیگر

ضرورت مطالعه موعودباوری در ادیان دیگر

هدف از مقایسه سیر اندیشه و اعتقاد نجات‌بخشی در هر یک از ادیان و همچنین برابری ادیان در اعتقاد به ظهور منجی، بیان این نکته نیست که ادیان در این مسأله خاص از هم متأثر گردیده و یا بر هم تأثیر گذاشته‌اند. آنچه در این پژوهش مورد نظر می‌باشد این است که موارد همانند یا مشترک ادیان کنار هم قرار گیرند و این نتیجه کلی به دست آید که اندیشه نجات‌بخشی و اشاره به موعودی که در پایان جهان خواهد آمد و نظامی همسان با دستورهای خداوند متعال خواهد ساخت، در همه ادیان وجود دارد. اما این که کیست، چه موقع و کجا ظهور خواهد کرد، از جمله مسائل مورد اختلاف است.

با توجه به مخاطبان اصلی این نوشتار، پاره‌ای از مهمترین فواید و اساسی‌ترین موارد ضرورت مطالعات تطبیقی موعود ادیان را ذکر می‌کنیم:

۱. از آنجایی که دین یکی از مهمترین ابعاد زندگی انسانها است، شناخت ادیان جهان و نحوه تفکر آنها پیرامون منجی و موعود آخرالزمان بصیرتی افزونتر و دیدی فراتر درباره منجی‌گرایی، نیازها و دغدغه‌های پیرامون آن به ما می‌بخشد.

۲. نزدیک شدن جوامع و تبادل روزافزون فرهنگی در جهان معاصر، آگاهی از دین و فرهنگ دیگر مردمان را به‌ویژه برای دست‌اندرکاران دین و فرهنگ، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر ساخته است. امروز با شمار فزاینده‌ای از پرسش‌ها و چالش‌ها روبه‌رویم که از ناحیه همین تبادلات

فرهنگی و اطلاعاتی پیش روی آنان قرار می‌گیرد. چه اسفبار خواهد بود اگر در چنین عرصه‌هایی از سر ناآگاهی و بی‌خبری سخنی بگوییم!

۳. ما به عنوان مسلمان و به عنوان پیرو مکتب اهل البیت علیهم السلام برای درک میراث عظیم معنوی و فرهنگی حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از شناخت درست موعود ادیان دیگر سود بسیار خواهیم برد، زیرا چنین نیست که هر کس گنجی داشته باشد، قدر داشته‌خویش بداند و از آن بهره‌گیرد.

پوشیده نیست که در مقایسه‌ی عالمانه‌ی این میراث‌گرانها با دیگر ادیان، ارزش آن را بهتر درک خواهیم کرد.

مشابتهای موعودباوری در ادیان

۱. در بسیاری از ادیان این اندیشه مشترک است که نجات‌دهنده‌ی آخرالزمان از خاندان نبوت است و او به خوی پسندیده، تقوی، دانش و به همه‌ی صفات خوب آراسته و از بدی‌ها و زشتی‌ها مبرا است.

۲. در همه‌ی ادیان نوعی اعجاز یا خرق عادت در مسائل مربوط به موعود دیده می‌شود، مواردی که با ملاک‌های عادی و مادی بشر امروز قابل سنجش نیست؛ در دین زردتشتی حفظ نطفه‌ی زردتشتی در آب دریاچه و باردار شدن دوشیزه‌ای پس از هزار سال از آن نطفه، در عهدین ظهور مسیح به عنوان نجات‌بخش پایانی و در اسلام حلول عمر حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف .

۳. در دین زردتشتی، ضحاک، مظهر تباهی و فساد، به وسیله‌ی گرشاسپ کشته می‌شود. همین‌طور در شیعه نیز دجال، که شخصیتی مشابه ضحاک است، به وسیله‌ی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف یا عیسی علیه السلام، که یاور نزدیک مهدی علیه السلام در آخرالزمان است، نابود

می‌شود. در آیین یهود نیز «ارمیئوس»، شخصیتی شبیه دجال و ضحاک،
کوسط موعودشان کشته می‌شود.

۴. نشانه‌های مختلفی که زیر عنوان «علائم ظهور» می‌توان از آن سخن گفت نیز در ادیان مختلف با یکدیگر شبیه‌اند؛ پیدایش تغییراتی در آسمان و ظهور اختلال‌هایی در حرکت خورشید و ماه و کیفیت قرار گرفتن ستارگان، قحطی‌های مکرر، باران‌های بی‌موقع و سیل‌آسا و ویرانگر و به طور کلی بی‌سامانی و بی‌نظمی در همهٔ ارکان جامعه و در همهٔ ابعاد آن، ویژگی‌های مشترک جامعهٔ بشری مقارن ظهور موعود می‌باشد.

۵. همهٔ ادیان با عبارات و شیوه‌های واحدی از ویژگی‌های عصر انتظار یاد کرده‌اند. سبب این همسانی این است که در همهٔ دوران‌ها و برای همهٔ مردم ستم، کینه و جنایت ناپسند بوده است. از این رو انتظار جامعه‌ای بدون ظلم و تصور جامعهٔ آرمانی از گذشته‌های دور تا کنون اندیشهٔ بسیاری از دانشمندان و محققان بوده است، از آن رو که هریک از ادیان مژده به تشکیل جامعه‌ای آرمانی در عرصهٔ ظهور داده‌اند.

۶. دربارهٔ آخرالزمان آنچه در همهٔ ادیان مشترک است این است که: جامعه‌ای که پس از ظهور موعود تشکیل می‌شود، مجموعه‌ای به تمام معانی هماهنگ و زیباست. حکومتی بر بنیاد دین که از رهبری مردی الهی برخوردار است، حکومتی که در آن نادرستی و ناراستی نیست، جهانی که در آن دانش به اوج خویش رسیده و فرهنگ عمومی بدان حد رشد یافته است که نزاع‌ها و کشمکش‌های فردی وجود ندارد. اقتصاد شکوفا و کشاورزی رونق یافته است.

زردشتی معتقد است که کتاب اوستا حاکمیت می‌یابد و یهودی یا مسیحی معتقد به تسلط تورات یا انجیل و شیعه معتقد به حاکمیت قرآن است.

۷. در بیشتر ادیان، تعیین زمان برای آمدن منجی روشن نیست، به‌ویژه در ادیان ابراهیمی هرگونه تعیین وقت مردود شمرده شده است، چون زمان ظهور نامعلوم است.

امتیازات و ویژگی‌های موعود اسلام

۱. موعود اسلام زنده و حاضر در تاریخ است ولی در سنت یهودی، منجی در آینده متولد می‌شود و در آیین مسیحیت با تصلیب عیسی مسیح، وی از گردونه تاریخ خارج می‌شود، حتی اگر زنده باشد. ما حتی یک عبارت هم در متون مسیحیت نداریم که او بعد از تصلیب، امور اجرایی را دنبال کرده باشد. اما شیعیان منتظر ظهور موعودی هستند که زنده است، در میان مردم زیست می‌کند اما شناخته‌شده نیست، سفر کرده‌ای است که در غم و شادی یاورانش سهیم و فقط از چشم آنها پنهان است. بدین سبب دوران انتظار در مذهب شیعه تحرک سازنده‌ای دارد و مؤمن خالص در این دوران مسئولیت سنگینی به عهده دارد، باید خود را بسازد و برای یآوری امام غایب خویش آماده کند.

۲. حکومت جهانی اسلام جهان شمول است؛ یعنی در دوران حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با ایجاد مرکزیت واحد و مدیریت و حاکمیت یگانه، برای همه اجتماعات و نژادها و منطقه‌ها، یکی از عوامل اصلی تضاد و جنگ و ظلم نابود می‌شود. اما موعود یهودیت «قوم گرایانه» است؛ به عبارتی دیگر موعود آنان به قوم «بنی اسرائیل» اختصاص دارد.

یهودیت یک دین قومی است و یهودیان به غیر بنی اسرائیل برای ورود به آن دین روی خوش نشان نمی‌دهند. به گفته تورات موجود، بنی اسرائیل «قوم خدا» هستند و خداوند متعال با حضرت ابراهیم علیه السلام

عهد بسته است که از نیل تا فرات را به بنی‌اسرائیل اعطا کند. انحصارطلبی و خودبزرگ‌بینی، خصلت جدایی‌ناپذیر قوم کوچک یهود است. این انحصارطلبی، آموزه‌های مربوط به منجی‌گرایی را نیز در بر می‌گیرد. در مسیحیت نیز اگرچه مدّعا آن است که غیر مسیحیان هم داخل در حکومت جهانی هستند، ولی غیر مسیحیان همچنان از تنعمات حکومت جهانی آخرالزمان محروم هستند.

۳. موعود اسلام کمال و تمام است؛ به عبارتی تمامی ویژگی‌های منجی‌ادیان ابراهیمی و غیر ابراهیمی در وجود ایشان موجود می‌باشد. طبق بسیاری از روایات حضرت عیسی علیه‌السلام به امام مهدی علیه‌السلام اقتدا می‌کند و این شاهدی بر این مدّعا است.

۴. در آیین اسلام اعتقاد به موعود همراه «مراقبت دائمی» است. شیعیان موعود اسلام را حاضر و ناظر اعمال منتظران می‌دانند و هر هفته نامه‌ی اعمال شیعیان به آن حضرت عرضه می‌شود و این به رشد معنوی انسان‌ها کمک شایانی می‌کند. انسان‌ها باید همیشه با تزکیه‌ی نفس و انجام دادن اعمال صالح، منتظر منجی باشند. مراقبت دائمی که از مفهوم انتظار الهام می‌گیرد، در اصلاح افراد جامعه و در نتیجه در سالم بودن کل جامعه تأثیر بسیار دارد.

۵. خاستگاه موعود شیعه، اسطوره‌ها و باورهای کهن نیست، بلکه اعتقاد به آن به صورت مفهوم «حجت الهی» است که به تعبیر شیعه همیشه در زمین برقرار بوده و خواهد بود. در حالی که اسطوره‌محوری یکی از مهمترین مختصات منجی در قوم یهود است. نمادهای غیرواقعی، خرافی و احیاناً شبه الوهی برای توجیه و احتمالاً شبه حماسی کردن نظریه‌ی نجات‌بخشی و موعودگرایی است. بسیاری از این مجعولات و خرافه‌ها ساخته‌ی یهودیان متأخر است.

اسطوره «کوه صهیون» در نزدیکی بیت المقدس گوشه‌ای از این خرافات است. آنان کوه صهیون را محل اجتماع یهودیان آخرالزمان می‌دانند. از اسطوره‌های منجی در یهود، جنگ «آرماگدون» است که عبارت از نبرد پایانی میان اقوام در آخرالزمان و غلبه یهود بر اقوام دیگر است. در موعودباوری در آیین زردتشت نیز با برخی از این اسطوره‌ها و باورهای کهن مواجه می‌شویم.

۶. موعود اسلام علاوه بر اهتمام به رفاه و اقتصاد دنیایی، بر کمال انسان و جهان آخرت نیز تأکید می‌کند. در حالی که یکی از ویژگی‌های موعود در یهودیت «دنیاگرایی» است. مخاطب یهود با شاخصه‌هایی چون وفور نعمت، رفاه حداکثری، امنیت، صلح و قدرت حداکثری و معیشت کامل و وافی و بهره‌مند از تمام عطایای دنیوی توصیف شده است، گویی که در جامعه عصر ظهور سلوک معنوی وجود ندارد. در حالی که رسیدن انسان به کمال و سعادت معنوی یکی از اهداف حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است.

۷. موعود اسلام به همراه انسان‌های ممتاز در عرصه‌های مختلف به اداره حکومت جهانی می‌پردازند و مهمترین ویژگی حکومت جهانی حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف حکومت بر دلها است. در حالی که موعود یهودیت «سلطنت محور» است. حکومت مطلوب چنین آیینی براساس نظام استبدادی قائم به خود تشکیل می‌شود. الگوی چنین نظریه‌ای پادشاهی سلیمان و داود است. رسائل پیش‌گویانه در عهد عتیق یک نظام پادشاهی یا چیزی شبیه آن را پیشنهاد می‌کند.

۸. موعود اسلام با مفاهیم قسط و عدل قرین است. مهمترین و بزرگترین برنامه حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف اجرای عدالت، قسط و مساوات است. در بسیاری از ادیان مفهوم عدالت در

۸۷ / فرق منجی‌گرایی در اسلام با سایر ادیان □

موعودباوری نیامده است و اگر هم آمده به معنای انتقام است.
۹. موعود اسلام پشتیبان و موتور محرکه قیام‌های عدالت‌خواهانه
است، برخلاف آیین‌های دیگر.

خودآزمایی

۱. مطالعه موعودباوری در ادیان چه ضرورتی دارد؟
۲. چه تفاوت‌هایی میان موعود اسلام و ادیان دیگر وجود دارد؟
۳. مشابهت‌های موعود اسلام و موعود ادیان دیگر را بیان کنید.

برای مطالعه بیشتر

- تاریخ جامع ادیان، جان بایرناس، ترجمه علی اصغر حکمت، شرکت انتشارات علمی فرهنگی، تهران.
- درسنامه ادیان ابراهیمی، عبدالرحیم سلیمانی اردستانی، انتشارات کتاب طه، قم.
- نجات‌بخشی در ادیان، حسین توفیقی، انتشارات سمت.
- نجات‌بخشی در ادیان، محمدتقی راشد محصل، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران.